КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ
БАТКЕН ОБЛУСУ
КАДАМЖАЙ РАЙОНУ
БИРЛИК АЙЫЛ АЙМАГЫНЫН
АЙЫЛДЫК КЕҢЕШИ

КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА
БАТКЕНСКАЯ ОБЛАСТЬ
КАДАМЖАЙСКИЙ РАЙОН
АЙЫЛНЫЙ КЕНЕШ БИРЛИКСКОГО
АЙЫЛНОГО АЙМАКА

720212 село Ормош айылы №1-көчө №5-үй тел:(03655)6-00-25 <birlikjylkenesi@mail.com>

Бирлик айылдык кеңешинин VIII-чакырылышынын кезектеги V-сессиясы

Токтом №18
18-август 2025-жыл Ормош айылы

Жайыттарды натыйжалуу башкаруу жана пайдалануу боюнча 2025-2030-жылдарга түзүлгөн иш планын бекитүү жөнүндө

Бирлик айыл аймагында жайыттарды натыйжалуу башкаруу жана пайдалануу боюнча 2025-2030-жылдарга түзүлгөн иш планын бекитүү жөнүндө Бирлик айыл аймагынын айылдык кеңешинин VIII-чакырылышынын кезектеги V-сессиясы

ТОКТОМ КЫЛАТ:

1.Бирлик айыл аймагында жайыттарды натыйжалуу башкаруу жана пайдалануу боюнча 2025-2030-жылдарга түзүлгөн иш план бекитилсин.

2.Бекитилген иш план менен такай иш алып баруу жана жыйынтык чыгаруу жайыт кызматкерине жүктөлсүн.

3.Аталган токтом Бирлик айылдык кеңешинин www.birlik.gov.kg/admin/ сайтына жарыялансын жана Баткен областык юстиция башкармалыгына каттоо үчүн жөнөтүлсүн.

4.Токтомдун аткарылышын көзөмөлдөө жагы “Биримдик” муниципалдык ишканасынын башчысы А.Аслановго жүктөлсүн.

Төрага **Н.Гафуров**

БЕКИТЕМ
Баткен облусунун Кадамжай районуна караштуу
Бирлик айылдык кеңешинин төрагасы
Н.Гафуров ______________________
18-август 2025-жыл

ТИПТҮҮ
ЖАЙЫТТАРДЫ БАШКАРУУ ЖАНА ПАЙДАЛАНУУ БОЮНЧА ПЛАНЫ
2025-2030-ЖЫЛДАРГА КАРАТА (5 жылга чейин)

Ормош айылы. 18-август 2025-жыл

МАЗМУНУ

1. **ЖАЛПЫ МААЛЫМАТ..**
1.1. Айыл аймагы боюнча маалымат: географиялык орду, климаты, айылдары жана калкы..
1.2. Жер ресурстары...................................... ....

2. ЖАЙЫТ РЕСУРСТАРЫ, ИНФРАСТРУКТУРА ЖАНА АЛАРДЫН АБАЛЫ
2.1. Жайыт участокторунун картасы...
2.2. Жайыт ресурстарынын жалпы мүнөздөмөсү (аянты, түшүмдүүлүгү, сыйымдуулугу, абалы)..
2.3. Жайыт инфраструктура объектилери жана алардын абалы..............................
2.4. Климаттын өзгөрүшүн эске алуу менен жайыттардын абалын баалоо анализи.......... ....

3. МАЛДАРДЫН САНЫ, АЛАРДЫН ЖАЙЫТКА ЖАНА ДАЯРДАЛУУЧУ ТОЮТТАРГА БОЛГОН МУКТАЖДЫГЫ ....
3.1. Быйылкы жылга шарттуу малдын башы ....
3.2. 5 жылга карата болжолдуу шарттуу малдын башы жана тоютка болгон муктаждык................................ ....
3.3. Сезон боюнча жайыттардагы жана жайыттан башка дагы жер участокторундагы тоюттун көлөмү............................... ....
3.4. Даярдалуучу тоюттун көлөмү...
3.5. Тоют балансы...

4. 5 ЖЫЛГА КАРАТА ЖАЙЫТТАРДЫ БАШКАРУУ ЖАНА ПАЙДАЛАНУУ, АЛАРДЫ ЖАКШЫРТУУ ЖАНА РЕАБИЛИТАЦИЯЛОО БОЮНЧА ОРТО МӨӨНӨТТҮҮ ПЛАНЫ.. ....
4.1. Фокус топторду сурамжылоонун жыйынтыктарынын негизинде жайыт пайдалануучулардын муктаждыктарын баалоо анализи............................ .....
4.2. Жайыттардын абалына мониторинг жана баалоо жүргүзүү боюнча чаралары...
4.3. Жайыттарды пайдалануу планы..
4.4. Башка максаттарда жайыттарды башкаруу жана пайдалануу планы...................
4.5. Малдардын ден-соолугун коргоо боюнча чаралар...
4.6. Айлана чөйрөнү коргоо боюнча иш-чаралар...
4.7. Инвестициялар жана иш-чаралар...
4.8. Жайыттарды башкаруу жана пайдалануу боюнча пландын аткарылышына мониторинг жана баалоо жүргүзүү боюнча иш-чаралар...

5. ТИРКЕМЕЛЕР...

1. ЖАЛПЫ МААЛЫМАТ

1.1. Айыл аймак боюнча маалымат-географиялык орду, климаты, айылдары жана калкы

Бирлик айыл аймагы Баткен облусунун Кадамжай районуну батыш бөлүгүндө жайгашкан.

Бирлик айыл аймагынын климаты негизинен континенталдуу климаттарга кирет. Июнь айындагы абанын орточо температурасы 21-25°С, август айында 30-31°С. Эң суук күндөр январь айына туш келет - 2°С тен - 30°С ке чейин. Өтө ысык аба ырайы июль айында күтүлөт.

Бирлик айыл аймагында 12 айыл бар. Ормош айылы айыл аймактын административдик борбору болуп саналат.

2025-жылдын 1-январына карата маалымат боюнча айыл аймактын калкынын саны 13520 адам, түтүндүн саны 2548.

Калктын кирешесинин негизги булагы мал чарбасы түзөт. Айыл аймактын калкынын 65% мал чарбасында эмгектенишет, 29%и -жер иштетүүчүлөр жана 9% башка тармактарда эмгектенишет.

Калктын жана түтүндөрдүн саны тууралуу маалымат

Таблица№1

№	**Айылдын аталышы**	***2025-жылдынга карата***	
		Калктын саны	**Түтүн саны**
1	Ормош	1608	316
2	Бел	1161	208
3	Жал	1210	220
4	Жаны-Коргон	1474	266
5	Моло	745	129
6	Сур	2114	407
7	Сырт	1816	318
8	Тескей	250	60
9	Чечме	1319	274
10	Эшме	917	180
11	Жаны-Сырт	505	77
12	Ынтымак	401	93
Жалпы		**13520**	**2548**

Айыл тургундардын негизги киреше булактары

Тааблица №2

Иш чөйрөсү	2025жыл
Мал чарбачылык	65
Дыйканчылык	29
Кызмат көрсөтүү чөйрөсү (соода, ж.б)	6
Жалпы	**100**

1.2. Жер ресурстары

Айыл аймагындагы жайыт жерлерди кошкондо жер ресурстарынын жалпы аянты **41124 гектарды** түзөт, анын ичинен жайыт **9251га.**

Айыл аймакта узак мөөнөттүү пайдалануудагы участоктор бар, ошондой эле жайкы сезондо мал жаюу үчүн Мамлекеттик токой фондунун (МТФ) жайыттарын пайдаланышат. Айыл өкмөтү менен Токой чарбасын башкаруунун аймактык мамлекеттик органынын ортосундагы келишим №1 тиркемеде.

Төмөнкү 3-таблицада айыл чарба жерлеринин категориялар боюнча аянты көрсөтүлгөн.

Таблица №3

№	Айыл чарба жерлеринин категориялары	Бардыгы,га
1	Сугат жерлер	453
2	Кайраккы жерлер	865
3	Көп жылдык бак-дарактар	189
4	Чөп чабынды	22
5	Жайыттар	9251
6	Башка жерлер (а/ч жараксыз,элдүү пункт)	671
	Бардыгы	**11451**

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жетекчилери жана жооптуу адамдары:

Таблица №4

№	Аты-жөнү	Кызмат орду, Мекеме	Электрондук почта	Байланыш телефону
1	Гафуров Б	Жергиликтүү кеңештин төрагасы		0779957188
2	Айдаров А	Айыл өкмөт башчысы		0505224656
3	Абдапаров К	Малдардын ден соолугун коргоо тобунун башчысы		0776795762
4	Маматов Ш	Жайыт боюнча адис		0777111808

2. ЖАЙЫТ РЕСУРСТАРЫ, ИНФРАСТРУКТУРА ЖАНА АЛАРДЫН АБАЛЫ

2.1 Жайыт участокторунун картасы

Карта №1

Жайыт участогунун инфраструктурасы

Карта №2

** “Google Earth Pro” программасында кененирээк*		
Примечание: Мисал катары карта №1 жана 2 Искра айыл аймагыныкы алынды.		

2.2Жайыт ресурстарынын жалпы мүнөздөмөсү (аянты, түшүмдүүлүгү, сыйымдуулугу, абалы)

Бирлик айыл аймагынын учурдагы жамааттык мал жаюу системасы 16 участокту же жайыттарды башкаруунун 4 зонасын (жайлоолор) камтыйт. Ошондой эле, түшүм жыйналып алынгандан кийин айдоо жерлерге, көп жылдык өсүмдүктөр өстүрүлгөн жерлерге мал жайылат. Ар бир жайлоолордо талаа жана шалбаалуу талаа жайыттары бар. Пайдалануу мезгили боюнча жайыттар жазгы-күзгү, жайкы, кышкы болуп бөлүнөт, бирок чындыгында жайыт мезгилдерге жараша жаз-жай, жаз-жай-кыш; жай; күз-кыш жана жыл бою пайдаланылат.

Бирлик айыл аймагында колдонулбаган жайыттар бар (эгерде бар болсо)-_______________________(участоктун аталышы жана эмнеге колдонулбайт /себебин түшүндүрүү, мисалы: отоо чөп баскан, ууланган, бадалдар өсүп кеткен, таштак, зоокалуу, тик, оор климаттуу жана башка).

Жайыт участокторунун мүнөздөмөлөрү боюнча таблица

Таблица№5

№	Аталышы	Жайыт тиби	Участоктордун аянты,га			Пайдалануу мезгили
			Жайыттар	Мал майууга мүмкүн болгон жерлер	Баардыгы	
1	Алоодин	Шалбалуу	1010	2540	**3550**	Жай
2	Сөгөт	Шалба талаа		1200	**1200**	Жыл бою
3	Гауян	Шалба талаа	400	1420	**1830**	Жаз,жай,күз
4	Гороту	Шалба талаа	280	980	**1200**	Жаз,жай
5	Ууру сай	Шалба талаа	290	930	**1220**	Жай
6	Залкар	Шалба талаа	240	2300	**2540**	Жыл бою
7	Айылга жакын жайыт участоктору	Шалба талаа			**150**	Жыл бою

*Мал жайууга мүмкүн болгон жерлер: Буларга сугат жана кайракы айдоо жерлер,кысыр аңыздар жана көп жылдык бак-дарактар кирет,ошондой эле түшүм жыйналгандан кийин гана мал жайылат.

Маалымдама

Малды жайтка жайуу жана аларды короодо кармоо мезгили боюнча жайттар жана мал жайылуучу участоктор төмөнкү мезгилдерге бөлүнөт:

-жазгы (жайыттар жана мал багуучу участоктор)

-жайкы (жайыттар жана мал багуучу участоктор)

-күзгү (жайыттар жана мал багуучу участоктор)

-кышкы (короодо)

Таблица№6

№	**Жыл мезгили**	**Жайытка жаюу/кармоо мезгили**	**Кун**	**Эскертүү**
1	Жаз	01.04.- 31.05	45	Жаз мезгилинен күз мезгилине чейин мал жайыттарда жана мал жайылуучу участоктордо жайылат.Малды жайытка жаюунун жалпы узактыгы 215 күндү түзөт.
2	Жай	01.06.- 15.09	120	
3	Күз	16.09.- 30.11	60	
4	Кыш	01.12.- 31.03	150	Кыш мезгилинде, б.а 150 күн, мал адатта короодо багылат.

Жайыттардын түшүмдүүлүгү, сыйымдуулугу жана алардын абалы

Жайыттардын түшүмдүүлүгү: жайкы -370ц/га; жазгы-420ц/га; кышкы-110ц/га жана күзгү-370ц/га. Түшүмдүүлүгү азыраак жайыт участоктору жыл бою пайдаланыла турчулар. Калктуу конуштарга жакын жайгашкан Жайыт участокторунда жана жыл бою пайдаланылуучу участокторду кошпогондо, жайыт аянтындагы малдын жүгү жайыт участокторунун сыйымдуулугуна туура келет/келбейт.

Башкаруу планына ылайык, 2025-2030жыл аралыгында жайыттардын абалына мониторинг жана баа берүү негизги жайыттын 7 (саны жазылат) участокторy (айылга жакын жайыттар Заркар,Тескей (аталышы) участогунда, ________ Гауян(аталышы) жайлоосундагы Талды булак (аталышы) участкасында) жүргүзүлдү (жайыттардын абалына мониторинг жана баа берүүнүнүн жыйынтыктарын ушул жерден же тиркемеден таанышса болот).

Жайыттардын абалына мониторинг жана баалоонун жыйынтыктары боюнча мурдагы кургакчыл жылдардын жана малдын ашыкча жайылышынын таасири алдында, Алоодин (аталышы) жайыт участогу жеңил деградацияланган (баалоо баллы______). Калган участоктордун абалы жакшы. Баалоонун орточо баллы _____түзөт. *(Толук маалымат менен Excel программасында тиркемеден таанышса болот)*

2.3 Жайыт инфраструктура объектилери жана алардын абалы

Айыл өкмөтү түзгөн жумушчу топ айыл аймактын жайыттарындагы инфраструктуранын абалына анализ жүргүздү. Айыл аймактын территориясында ветеринардык аптека, купка жана Беккари чуңкурчасы бар. Ушул объектилер жакшы абалда жана иштеп жатат. Айыл аймакта жайыттарга алып баруучу ____ км жол бар. Анын ичинен ___ км начар абалда турат. ____ көпүрөлөрдөн ___көпүрө кооптуу абалда турат. ____ мал суу ичүүчү жайлардын ____ ремонт же калыбына келтирүү талап кылынат.

(Толук маалымат тиркемеде көрсөтүлгөн)

2.4 Климаттын өзгөрүшүн эске алуу менен жайыттардын абалын баалоо анализи

Бирлик айыл аймагында акыркы жылдары аба ырайынын өзгөрүүсү байкалууда: 2024-жыл кургакчыл болгон, жайы жаан-чачынсыз жогорку температурада болгон. Жайыттарда чөптөр күйүп, кээ бир булактар соолуп, мунун баары малдын продуктуулугуна терс таасирин тийгизген.

2025-жылы жаз-жай айларында жаан-чачындын көп жаашы жайыттардын өсүмдүктөрүнө жакшы таасирин тийгизген, бирок ошол эле учурда, малды жайкы жайыттарга өз убагында айдап чыгууда кыйынчылыктар болгон (төмөн температура, нөшөрлөп жааган жамгыр, сел, дарыялардын толкундуу агымдары аркылуу өтүүдөгү кыйынчылыктар ж.б. байланыштуу жайыттарда чөптөрдүн кеч өсүп чыгууда).

Өзгөчө кырдаалдар министрлигинин маалыматы боюнча айыл аймагында сел жүрүү коркунучу бар жайыт участкалары, жер көчкү жүрүү коркунучу бар жерлер бар. Бул участкалардагы жайыттарды пайдалануу планын түзүүдө, Кыргызгидромет тарабынан иштелип чыккан аба ырайынын болжолдоолору жана Эрте кабарлоо системасынын маалыматтары колдонулат.

Климаттын өзгөрүшүнө ыңгайлаштыруу боюнча негизги жумуш:

- өзгөчө кырдаалдарды (сел, катуу суук жана жаан-чачындар, жер көчкүлөр, кургакчылык ж.б. дуушар болуучу территориялар) болжолдоо мониторингинин натыйжалары боюнча иш-чараларды пландаштыруу.
- жайыт пайдалануучуларга климаттын өзгөрүшүнүн жайыттарга жана малдын продуктуулугуна тийгизген таасирин түшүндүрүү;
- жайыттардын сыйымдуулугуна жараша мал жаюунун планын иштеп чыгуу менен, ага жылдын аба ырайы да таасир этет;
- деградацияланган участкаларга жайыттарды которуштуруп пайдалануу;
- жайыттарды эс алдыруу жана пайдалануу мөөнөтүн жөнгө салуу;
- инфраструктураны жакшыртуу, куруу жана реабилитациялоо (сарайлар, көп жылдык чөптөрдү себүү, жер семирткичтерди берүү, сугат жерлерин түзүү ж.б.);
- кышкы тоюттандыруу үчүн дагы, кургакчылык учурунда дагы тоюттун камсыздандыруу запастарын көбөйтүү;
- климаттын өзгөрүшүнө ыңгайлашкан жаныбарлардын тукумдук курамын жакшыртуу.

3. МАЛДАРДЫН САНЫ, АЛАРДЫН ЖАЙЫТКА ЖАНА ДАЯРДАЛУУЧУ ТОЮТТАРГА БОЛГОН МУКТАЖДЫГЫ

3.1. Быйылкы жылга шарттуу малдын башы

2025-жылдын 1-январына карата айыл аймакта эсептелип чыккан бодо малдын башы 6929 түзгөн . Малдын бир нече түрү багылат, жана алардын ар бир түрүнө карата күн сайын жана ай сайын канча кургак зат керектелери эсептелген. Жергиликтүү фермерлердин көпчүлүгү негизинен сүт жана эт өндүрүү үчүн бодо мал кармайт. Сүт базарда жана сүт жыйноочуларга сатылат. Жылкыны кымыз өндүрүү жокко эсе.

2025-жылга карата малдын башы жана түрүнө жараша тоюттун керектелиши

7-таблица

Тоюттарга негизги муктаждык 1 ШМБ =300 кг (Бирлик А/А 1 уй = 1,13 ШМБ, жылкы = 1,3 ШМБ)						
№	**Малдардын түрү**	**Саны**	**Коэффициент***	**ШМБ эквиваленти**	**Суткалык керектөө, кг**	**Кургак затка муктаждык, 1 күн/кг**
		C	**D**	**E=C*D**	**F**	**G=E*F**
1	Ири мүйүздүү мал	2508	1,00	2508	7,5	18810
2	Торпоктор (1 жашка чейин)	2030	0,7	1421	7,5	10658
3	Кой-эчкилер	12404	0,2	2481	7,5	18606
4	Жылкылар	456	1,0	502	7,5	3762
5	Тайлар (1 жашка чейин)	25	0,7	18	7,5	131
Бардыгы:		**17423**		**6929**	**7,5**	**51967**
Кургак заттын жылдык керектелиши						**18967864**

8-таблица

Мезгилдер б-ча тоюттарга болгон мутаждык	**Мал жаю күндөрү**	**1 күнгө КЗ керектелиши, кг**	**Мезгилдерге карата КЗ керектелиши, кг**
	C	**D**	**E=C*D**
Жаз	45	51966.8	2E+06
Жай	120	51966.8	6236010,0
Күз	50	51966.8	2598337,5
Жалпысы	**215**		**1E+07**
Кыш	150	51966.8	7795012,5
Бардыгы	**365**	51966.8	2E+07

D= 6929*7кг

Айыл аймагындагы жалпы ШМБнын кургак затка болгон 1 кундук керектөөсү

***Коэффициент** – Малдардын тирүүлөй салмагын аныктоо боюнча ыкмасынын жыйынтыктарынан алынган.*

3.2. 5 жылга карата болжолдуу шарттуу малдын башы жана тоютка болгон муктаждык

2025-2030-жылдарга малдын ар кандай түрлөрү боюнча өсүү темпинин негизинде айыл чарба малынын санынын өсүү болжолуна талдоо көрсөткөндөй, орточо жылдык өсүш ___% түзөт, 2025-жылга карата ШМБ 2508 башты түзөт жана 18967864 тонна кургак зат талап кылынат.

9-таблица

<table>
<tr><th rowspan="3">№</th><th rowspan="3">Малдардын түрү</th><th>Орточо жылдык өсүш +/-</th><th colspan="4">Малдын түрү боюнча малдын шарттуу башынын орточо жылдык өсүшү тууралуу маалымат</th></tr>
<tr><th rowspan="2">%</th><th>2025-ж.</th><th>2026-ж.</th><th>2027-ж.</th><th>2028-ж.</th></tr>
<tr><th>C=(G*K%)+G</th><th>D=(C*K%)+C</th><th>E=(D*K%)+D</th><th>F=(E*K%)+E</th></tr>
<tr><td>1</td><td>Ири мүйүздүү мал</td><td>2508</td><td>37620</td><td></td><td>0</td><td>0</td></tr>
<tr><td>2</td><td>Торпоктор (1 жашка чейин)</td><td>1400</td><td></td><td>0</td><td>0</td><td>0</td></tr>
<tr><td>3</td><td>Кой-эчкилер</td><td>2490</td><td></td><td>0</td><td>0</td><td>0</td></tr>
<tr><td>4</td><td>Жылкылар</td><td>502</td><td></td><td>0</td><td>0</td><td>0</td></tr>
<tr><td>5</td><td>Тайлар (1 жашка чейин)</td><td>18</td><td></td><td>0</td><td>0</td><td>0</td></tr>
<tr><td colspan="2">Баардыгы ШМБ</td><td></td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td></tr>
<tr><td colspan="3">ШМБ кургак затка болгон муктаждыгы жылдар боюнча</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td></tr>
</table>

3.3. Сезон боюнча жайыттардагы жана жайыттан башка дагы жер участокторундагы тоюттун көлөмү

10-таблица

Сезон	**Жалпы аянты, га**	**Жайыттар**	
		Түшүмдүүлүгү*КЗ кг/га	**КЗ дүң түшүмү, кг**
Жазгы	6920	420	2906400
Жайкы	10340	370	3825800
Күзгү	6920	370	2560400
Кышкы	3890	110	427900
Жалпы	**28070**	**318**	**9720500**

Ар бир жайыттын орточо түшүмдүүлүгү (жайыттарда жана жайыт участокторунан башка жерлерде тоюттун болушун сезон боюнча эсептөөдө жана талдоодо) ар бир чарчы метрге бааланган, кургак заттар таразага тартылып, колдо болгон чөптү аныктоо жана кг/га негизинде бааланган. Жайыттарда жаюунун жол берилген ченемдери орто эсеп менен 50-60% түзөт.

3.4 Даярдалуучу тоюттун көлөмү

Даярдалуучу тоюттун түшүмдүүлүгүнүн маалыматы 2025-ж. статистикалык маалымат боюнча алынды.

11-таблица

№

№	Тоюттун түрү	Айдоо жерлердин аянты, га	Түшүмдүүлүк, кг/га	Дүң жыйым, в кг	1 күнгө/ ШМБ	1 айга/ ШМБ	Короодо кармоо мезгили/ ШМБ
		C	D	E=C*D	F=E/7,5кг	G=E/ (7,5*30,4)	H=E/ (7,5*136күн)
1	Көп жылдык чөптөр (Эспарцет, беде 3-4 чабык)	1201	1676	2012876	268383	8828	1789
2	Арпа саманы	40	800	32000	4267	140	28
3	Буудай саманы	540	1000	540000	72000	2368	480
4	Жүгөрү саманы	501	2000	1002000	133600	4395	891
	Бардыгы	**1236**	**1369**	**3596876**	**478250**	**15732**	**3188**

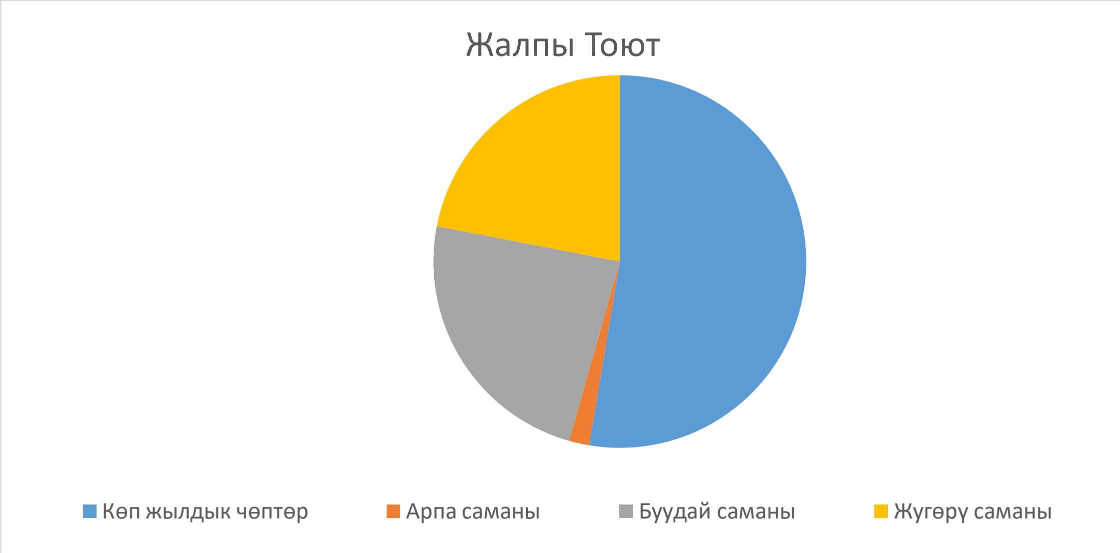

График №1

2025-Жылга карата мезгилдер боюнча жайыттардын жана мал жайылуучу участоктордун түшүмдүүлүгү жана сыйымдуулугу боюнча жыйынтыкталган таблица

11.1-таблица

№	**Мезгил**	**Аянты,га**	**КЗ орточо түшүмдүүлүгү, кг/га**	**КЗ түшүмү, кг**	**Жайыттан оттолуучу тоют КЗ/кг (оттоо коэф.ти 50%**	**1 айга 1га жайыттын сыйымдуулугу**	**Ар бир мезгилде 1ШМБнын керектөөсү, га**	**Жалпы үйүрдү жайытка жаюу күндөрү**	**1 күнгө/ШМБ**
		G	**D**	**E=C*D**	**F=E*0,5%**	**D=k/C**	**H=C/L**	**I=F/(7,5*жалпы ШМБ**	**J=F/7,5**
1	Жаз	6920	420	2906400	14532	0,9	2,2	63	193760
2	Жай	10340	370	3825800	19129	0,8	3,7	82,9	255053
3	Куз	6920	370	2560400	12802	0,8	3,1	55,5	170693
4	Кыш	3890	110	427900	2139,5	0,2	18,5	9,3	28527
Жалпы		**28070**	**1270**	**9720500**	**48602,5**	**2,7**	**27,5**	**210,7**	**648033**

3.5 Тоют балансы

Жайыттардын түшүмдүүлүгүнө жана колго даярдалуучу тоюттардын көлөмүнө жүргүзүлгөн анализге ылайык (11 жана 11,1-таблица), айыл аймакта жайыт жана даярдалуучу тоюттар жетиштүү өлчөмдө камдалган. Малды кыш мезгилинде тоют менен камсыздоо үчүн жетиштүү көлөмдөгү тоют даярдалат, анткени айдоо аянттары айыл аймактын ар бир тургунуна малды багууга жетиштүү өлчөмдөгү жер үлүшү бөлүнүп берилген.

2025-жылга карата жана ар бир мезгилге жараша тоют балансы

12-таблица

Жыл	**Эквивалент (ШМБ)**	**Тоютка муктаждык**	**Жыл мезгили (КЗ,тонна менен)**				**Баардыгы (КЗ,тонна)**
			Жаз	**Жай**	**Күз**	**Кыш**	
2024	4564	Жайыт тоюту	1833	2764	2283	0	6880
		Даярдалуучу тоют	255	385	318	4655	5613
Жалпысы			**2088**	**3149**	**2601**	**4655**	**12493**
2025	4573	Жайыт тоюту	1841	2776	2293	0	6910
		Даярдалуучу тоют	255	385	318	4673	5631
2025-жылга алдын ала жыйынтык			**2096**	**3161**	**2611**	**4673**	**12542**

2025-жыл ичинде малдын жалпы саны тоют менен талаптагыдай камсыз кылуу үчүн **12542** тонна тоют керектелет,анын ичинде **6910** тонна жайыт тоюту жана **5631** тонна даярдалуучу тоютукирет. Адатта мал жайытка бир жыл ичинде **215** кун жайылат,ал эми короодо **150** күн кармалат.

13-таблица

№	Жайуу мезгили	Жалпы тоют	50%Оттоо	60% Оттоо	КЗжалпы керектөөлүүсү
		Тонна менен			
1	Жаз (45-күн)	2906	1453	1744	2339
2	Жай (120-күн)	3826	1913	2295	6236
3	Күз (50-күн)	2560	1280	1536	2598
5	Кыш (150-күн	428	214	257	7795

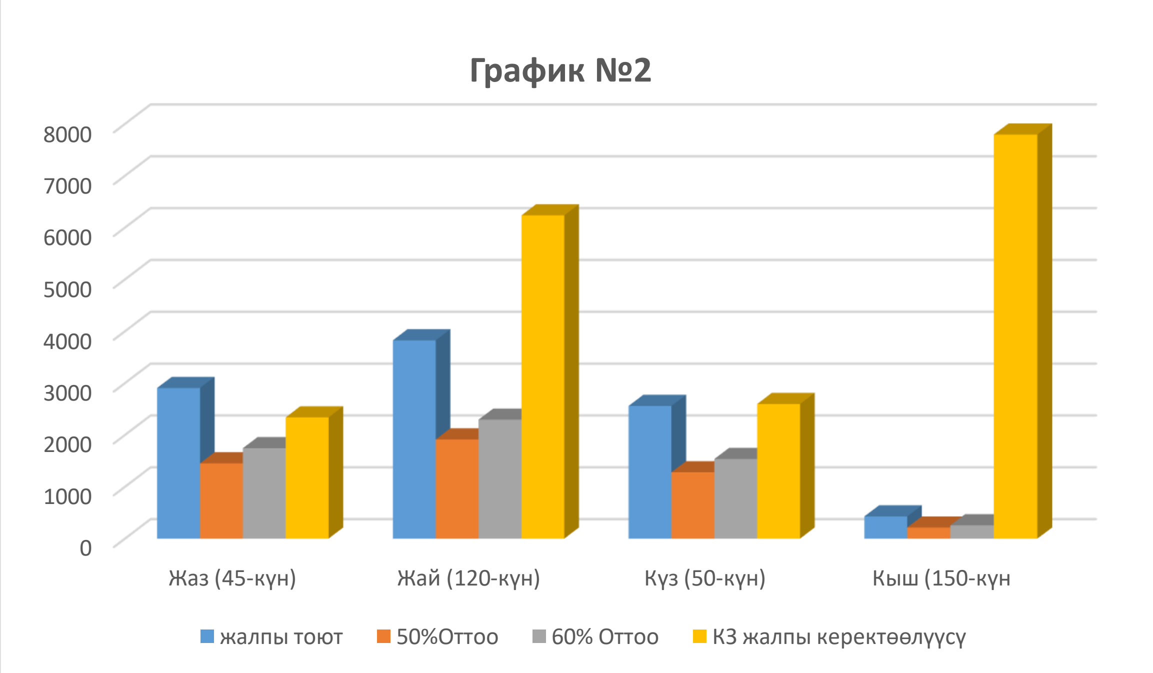

Бирлик а/а мал жаюу системасына 16 участок же 4 мал жаюуну башкаруу зонасы (коктулар) кирет. Ар бир коктудагы талаа жана шалба-талаа жерлери бар. Жайыттын түшүмдүүлүгү 1чарчы жайыт жеринен “Чөп Чабуу” ыкмасынын негизинде аныкталат.

“Кыргызгипрозем”институнан жазгы жана кышкы тоюттардын түшүмдүүлүгү боюнча алынган маалыматтардын негизинде колдонулунган жана бул маалыматтар тийиштүү жайыт участокторуна гана колдонулат.Жайытка жаюуга уруксат берилген ченемдер 60%түзөт,бирок Бирлик а/а жүргүзулгөн анализде “жарымын алуу жана жарымын калтыруу” белгилүү стандарт колдонулат.

Анализ көрсөткөндөй,талаа жана шалба-талаа жайыттарында жайытка жаюунун 50%дык уруксат берилген ченемин колдонууга тоюттун түшүмдүүлүгу жетиштүү.

4. 5 ЖЫЛГА КАРАТА ЖАЙЫТТАРДЫ БАШКАРУУ ЖАНА ПАЙДАЛАНУУ, АЛАРДЫ ЖАКШЫРТУУ ЖАНА РЕАБИЛИТАЦИЯЛОО БОЮНЧА ОРТО МӨӨНӨТТҮҮ ПЛАНЫ

4.1 Фокус топторду сурамжылоонун жыйынтыктарынын негизинде жайыт пайдалануучулардын муктаждыктарын баалоо анализи

Айылдардын жалпы чогулуштарында жана жыйындарында төмөнкү артыкчылыктуу багыттар аныкталды, аларды чечүү климаттын өзгөрүү шарттарында жайыт пайдалануучуларга ыңгайлашууга жана туруктуу өнүгүүгө мүмкүндүк берет:

Өнүктүрүүнүн артыкчылык багыттары

14-таблица

№	Маселе	Иш-чара	Күтүлүүчү жыйынтык	
Жайыттарды башкаруу жана пайдалануу боюнча				
1	“Алоодин” участкаларда деградациянын белгилери байкалууда	Жайыттардын абалына мониторинг жана баалоо жүргүзүү	Деградациянын себептери аныкталып, алардын алдын алуу боюнча чаралар белгиленди	
2	“Гауян” участкалардагы ротацияны бузгандыктан малдын көп жайылышы байкалууда	Жайыттардагы сезондук ротацияны жакшыртуу жана эс алдыруу менен мал жаюу системасын жакшыртуу	Сезондук которуштуруп айдоону киргизүүнүн натыйжасында жакынкы жайыттар жайында толугу менен эс алат, мунун натыйжасында чөптөр калыбына келтирилет.	

3	“Заркар” жайыт участоктору отоо чөптөр менен капталган (мисалы караган)	Бадал менен күрөшүү чараларынын системасын иштеп чыгуу	Жүргүзүлгөн иш-чаралардын жыйынтыгында мал жаюу үчүн 30га жайыт жеткиликтүү болот.	
4	Жаныбарлар ысык стресстен кутулууга же ташуу учурунда аба ырайынын начардыгынан баш калкалоого “Заркар”-жайыттарда жаныбарлар үчүн эс алуу жайлары жана коргоочу көчөттөр жок.	Жаныбарлар үчүн баш калкалоочу жайларды куруу, коргоочу көчөттөрдү отургузуу	Баш калкалоочу жайларды куруунун, бак-дарактарды отургузуунун жыйынтыгында, ысык же бороондуу күндөрдө жаныбарлар баш калкалоо мүмкүнчүлүгүнө ээ болушат, натыйжада продуктуулугу стресстүү шарттарда төмөндөбөйт.	
5	Жазгы мезгилде жайыт тоютунун жетишсиздиги байкалган.	30 га участокго эспарцет үрөөнүн себүү менен сыноо жүргүзүү	Маданий жайыттарды түзүүнүн натыйжасында бул райондо пор-циялуу мал жаюуну уюштурууга мүмкүнчүлүк түзөт. Бул жазгы жаратылыш аймактарына жүктү азайтат.	
Жайыт инфраструктуралары боюнча				
1				
2				
3				
Мал чарбасы жана малдын ден-соолугун коргоо боюнча				
1				
2				
3				
Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын потенциалын жогорулатуу				

<table>
<tr><td rowspan="3">1</td><td rowspan="3">Мамлекеттик жайыт жерлерин жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан натыйжалуу жана сарамжалдуу башкаруу үчүн</td><td>Жайыттардын абалына мониторинг жана баалоо жүргүзүү боюнча окутууларды уюштуруу</td><td rowspan="3">Жайыттарды башкаруу жана пайдалануу боюнча жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өкүлдөрүнүн билимдери жогорулатылды, бул жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишин жакшыртууга мүмкүндүк берет</td><td></td></tr>
<tr><td>Жайттарды башкаруу жана пайдалануу боюнча планды жана жайыттарды пайдалануунун ар жылдык планын иштеп чыгууну жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына окутуу</td><td></td></tr>
<tr><td>Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өкүлдөрүн жайыттарды башкаруунун укуктук негиздери боюнча окутуу</td><td></td></tr>
</table>

4.2 Жайыттардын абалына мониторинг жана баалоо жүргүзүү боюнча чаралары

Айыл аймагында жайыттарды туура пайдалануу үчүн ______, _______ (участкалардын аталыштары) участоктору атайын тандалып алынган, бул аймактарда жыл сайын жайыттардын абалына мониторинг жүргүзүлүп, алынган натыйжалар башка ушул сыяктуу жайыт участкаларынын абалына баа берүү үчүн колдонулат. Мониторингдин жыйынтыктары жайыттарга мал жаюу системасын жана абалын жакшыртуу боюнча чараларды тууралоо үчүн жыл сайын колдонулат. Жайыттардын абалын жакшыртуу боюнча иштерди улантуу жана көрүлүп жаткан чаралардын эффективдүү болуусу үчүн жайыттардын абалына мониторингди жыл сайын жүргүзүү пландалууда.

15-таблица

<table>
<tr><th rowspan="2">№</th><th rowspan="2">Участоктун аталышы</th><th rowspan="2">Жайыттын тиби</th><th rowspan="2">Пайдалануу сезону</th><th rowspan="2">Аянты, га</th><th rowspan="2">Мониторинг жана баалоо жүргүзүүгө тандалып алынган участоктордун аталышы</th><th colspan="5">Жылдар боюнча моииторинг жана баалоо жүргүзүү</th></tr>
<tr><th>2025</th><th>2026</th><th>2026</th><th>2028</th><th>2029</th></tr>
<tr><td>1</td><td>Алоодин коктусу</td><td>Шалбалуу</td><td>Жай</td><td>3550</td><td rowspan="4"></td><td rowspan="4">x</td><td rowspan="4">x</td><td rowspan="4">x</td><td rowspan="4">x</td><td rowspan="4">x</td></tr>
<tr><td>2</td><td>Ууру-сай коктусу</td><td>Шалба талаа</td><td>Жай</td><td>1220</td></tr>
<tr><td>3</td><td>Гауян коктусу</td><td>Шалба талаа</td><td>Жаз, жай</td><td>1830</td></tr>
<tr><td>4</td><td>Гороту кок тусу</td><td>Шалба талаа</td><td>Жаз, жай</td><td>1200</td></tr>
<tr><td>5</td><td>Сөгөт коктусу</td><td>Шалба талаа</td><td>Жыыл бою</td><td>1200</td><td rowspan="2"></td><td rowspan="2">x</td><td rowspan="2">x</td><td rowspan="2">x</td><td rowspan="2">x</td><td rowspan="2">x</td></tr>
<tr><td>6</td><td>Айылга жакын жайыттар</td><td>Шалба талаа</td><td>Жаз. Жай, күз</td><td>1 50</td></tr>
<tr><td>7</td><td>Сөгөт коктусу</td><td>Шалба талаа</td><td>Жыл бою</td><td>1200</td><td></td><td>x</td><td>x</td><td>x</td><td>x</td><td>x</td></tr>
<tr><td colspan="4">Всего:</td><td>11690</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3"></td><td rowspan="3"></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>

Жайыттардын абалынын мониторинги жана баалоосунун жыйынтыктары (шаблон) жылдар боюнча ушул Excel программасындагы “Мониторинг жана баалоо” таблицалары менен толтурулат.

4.3 Жайыттарды пайдалануу планы

Жайыттардын абалын жакшыртуу үчүн жазгы-күзгү жайыттардын түшүмдүүлүгүн жогорулатуу максатында иреттүү жайыт пайдалануу эрежелерин сактоо жана малдын саны жайыттын сыйымдуулугуна туура келүүсүнө көзөмөл кылуу пландалууда. Жайыттарды которуштуруу планы Жайыттардын абалына мониторинг жана баалоо жүргүзүүнүн (ЖАМБЖны 3-тиркемеден толук тааныша аласыздар) жыйынтыктарынын негизинде жеңил деградацияга учураган участокторду узак мөөнөттүү же 50% эс алдыруу боюнча иш-чаралар төмөндөгү 13-таблицада көрсөтүлгөн.

2025 – 2030-жалдарга карата жайыт которуу графиги

16-таблица

Участоктордун аталышы	**Жайыт аянты, га**	**Пайдалануу мезгили**	**Жылдар**				
			2025	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**
Алоодин	3550	Жай	мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу	мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу	мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу	мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу	мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу
Ууру сай	1220						
Гауян	1830	Жаз, жай	мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу	мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу	мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу	мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу	мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу
Гороту	1200	Жаз, жай					
Сөгөт	1200	Жай	мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу				
Айылдаргы жакын жайыт участоктор	150	Жыл бою	50% эс алдыруу	мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу		мал жайуу эрежесин сактоо м/н	мал жайуу эрежесин сактоо м/н
			мал жайуу	50% эс алдыруу			
Заркар	2540	Күз, кыш					

			эрежесин сактоо м/н пайдалануу	мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу	50% эс алдыруу	пайдалануу	пайдалануу
		Күз				50% эс алдыруу	
		Күз, кыш			мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу		50% эс алдыруу
Жалпы	**11690**						

4.4 Башка максаттарда жайыттарды башкаруу жана пайдалануу планы

Жайыт пайдалануучулар Бирлик айыл аймагында кышында малга тоют үчүн чөп жыйнашат жана. Ошондой эле картада жер тилкелери башка максаттарга пайдаланылат (картада сөзсүз түрдө көрсөтүү керек).

17-таблица

№	**Участоктордун аталышы**	**Участоктун жалпы аянты, га**	**Алардын ичинен жайыттарды башка максаттарда пайдаланууга берилген аянты, га**									
			Аңчылык	Балаарычылык	Туризм	жеңил конструкциядагы (капиталдык эмес) байланыш курулмаларын орнотуу	Пайдалуу кендерди алуу	Чөп даярдоо	Кымыз мн дарылоо	дары чөптөрдү, мөмө-жемиштерди чогултуу	Жарандардын эс алуусу	**Жалпы**
1												
2												
3												
4												
5												
6												
Жалпы:												
7												
8												
Жалпы:												

4.5 Малдардын ден-соолугун коргоо боюнча иш-чаралар

Малдардын ден соолугун коргоо боюнча орто мөөнөттүү иш-чаралардын **максаты** айыл аймагынын деңгээлинде ветеринардык кызмат көрсөтүүлөрдү болгон ресурстарды эске алуу жана жылдык планга оңдоолорду киргизүү менен малдардын ээлеринин кирешелерин көбөйтүү иш-чараларын аткаруу аркылуу жакшыртуу болуп саналат.

- Фермердик жана жеке чарбалардын өнүгүү деңгээли малдын жалпы санынын динамикасы, өндүрүлгөн продукциянын өздүк наркы жана кирешелүүлүгү, тоют базасынын абалы сыяктуу стандарттык статистикалык көрсөткүчтөрдүн жардамы менен гана бааланбастан, ветеринардык тейлөөнү өнүктүрүү деңгээлин дагы эске алуу менен баалануууга тийиш.
- Мал чабачылыгы ветеринардык тейлөө менен түз жана кайтарым байланышта. Бир жагынан ветеринардык кызматтын ишинин аз натыйжалуулугу жугуштуу ылаңдардын, малдын өлүмүнүн, өндүрүмдүүлүгүнүн начарлашы, алардын азыктуулугунун төмөндөшү пайда болуу коркунучун жаратат, экинчи жагынан мал чарбачылыкты туруктуу өнүктүрүү сапаттуу ветеринардык кызмат көрсөтүүлөргө муктаждыкты аккумуляциялайт, ошондой эле ветеринардык инфраструктуранын өсүшүнө жана анын натыйжалуу иштешине шарт түзөт.

Малдардын ден соолугун коргооиш-чараларынын милдеттеринетөмөнкүлөр кирет:

- айыл аймагынын деңгээлинде малдардын ден соолугун коргоо боюнча иш-чараларды өз убагында уюштуруу;
- жаныбарлардан жугуучу ылаңдардан адамдарды коргоо;
- болгон ресурстарды пайдалануу жана модернизациялоо аркылуу мал чарба продукциясынын санын арттыруу жана сапатын жакшыртуу, ошону менен бирге эле адамдардын жашоо деңгээлин көтөрүү.

Иш-чараларга негизинен төмөнкүлөр кирет:

18-таблица

№	Көйгөйлөр	Иш-чаралар	Мөөнөтү / жылдар					Каржылоо булактары	Жоопту уулар	Эскертүү
			20__	20__	20__	20__	20__			
1	Ветеринардык инфраструктура объекттеринин жоктугу (раскол, күпкө ваннасы, Беккари чуңкуру,	Ветеринардык инфраструктура объекттерин түзүү/куруу:							Жеке ветеринар, Айыл өкмөтү	
		Кой мончо			1			Жергиликтүү бюджеттин эсебинен		

	малды жасалма уруктандыруу үчүн көчмө каражаттар, ж.б.)	Айыл жеринде жеке ветеринардык врачтын жумуш ордун түзүү (мекеменин профили, формасы, ишкердиги жана аты, ошондой эле дареги жана иштөө убактысы мамлекеттик жана расмий тилде жазылып, илинип коюучу такта)	1	1				Жеке ветеринардын каражатынын эсебинин		
		Ветеринардык дарылоо үчүн раскол сатып алуу	1					Жергиликтүү бюджеттин эсебинен		

		жана куруу								
		• Беккари чуңкурун куруу					1	Жергиликтүү бюджеттин эсебинен		
2	Айыл аймактын аймагында жана анын карамагындагы жайыттарда өзгөчө коркунучтуу очоктордун жана айрыкча табигый-очоктуу ылаңдардын болушу жөнүндө маалыматтын жоктугу	Эпизоотиялык коопсуздук боюнча жайыттын абалын текшерүү үчүн материалдардын үлгүсүн алуу: жугуштуу ылаңдардын козгогучтарынын (патогендүү микроорганизмдер, топурактын жугуштуу ылаңы, ылаңдын козгогучтарынын ортоңку ээлеринин түрү, жугуштуу ылаңдарды таратуучулар /алып жүрүүчүлөр) болушуна, аларды лабораторияга жеткирүү, алынган натыйжаларды анализдөө жана иш-чараларды пландоо			1		1	Жергиликтүү бюджеттин эсебинен	Жеке ветеринар, Айыл өкмөтү	Ветеринардык кызматтын райондук башкармалыктары менен биргеликте
3	Тоюттарда макро-	• Жайыт				1	1	Жергиликтүү	Жеке ветери	

	жана микроэлементердин: витаминдердин, Са, Ф,селен, ж.б. жетишсиздигинен келип чыккан ылаңдардын жайылуу өзгөчөлүгү жөнүндө маалыматтын жоктугу	тоюттарын изилдөө максатында материалдардын (ар түрдүү чөптөрдүн саманын, чөптүн) үлгүсүн макро - жана микроэлементтердин: витаминдердин, Са, Ф, селен, ж.б. өлчөмүн текшерүү үчүн алуу Аларды лабораторияга жеткирүү, алынган натыйжаларды анализдөө						бюджеттин эсебинен	нар, Айыл өкмөтү	

		жана иш-чараларды пландоо							
4	Ветеринардык врачтардын кесиптик квалификациясын жогорулатуу	Жеке ветеринардык врачтардын кесиптик деңгээлин жогорулатуу боюнча курстарды, семинарларды уюштуруу (адам)	2	2	1	1	1	Вет врачтын каражатынын эсебинен	КР СРАЧКИӨ, ВП, айыл өкмөтү жана Ветеринардык кызмат	
5	Инфекция очогунун пайда болушу	Жугуштуу ылаңдарга каршы күрөшүү жана алдын алуу эрежелеринин талаптарына ылайык иш-чараларды уюштуруу	1	1	1	1	1	-	Жеке ветеринар, Айыл өкмөтү	
6	Малдардын ылаңдарына каршы алдын ала эмдөөдө малдын бардык түрүнүн жана жалпы санынын толук камтылбашына уруксат берилет	Малдын санынын толук камтылбагандыгынын себебин талдоо, эпизоотияга каршы иш-чаралардын пландарын оңдоо, жаныбарларды идентификация-лоо системасын жана НАДИС, РАДИС, ДОГс программала						Жеке ветеринардын каражатынын эсебинин	Жеке ветеринар, Айыл өкмөтү, Вет. кызматы	

		рын киргизүү, малдардын ээлери менен мамлекеттик органдардын ортосундагы келишимдик мамилелер системасына өтүү								
7	Малдардын ден соолугун коргоо боюнча иш-чараларды ы пландоо малдын түрүн жана жалпы санын каттабастан жүргүзүлүүдө, б.а. план реалдуу эмес	Малдардын ден соолугун коргоо боюнча иш-чараларды малдын жалпы башын (идентификация, эсепке алуунун жыйынтыктары боюнча), айыл аймактын табигый-климаттык өзгөчөлүктөрүн, козгогучтардын биологиялык өөрчүшүн эске алуу менен жыл сайын пландоо.						Жергиликтүү бюджеттин эсебинен	Жеке ветеринар, Айыл өкмөтү	
8	Малдардын ден соолугун коргоо иш-чаралары тууралуу калк, айрыкча малдардын ээлери, начар маалымдалган	Жергиликтүү массалык маалымат каражаттарын пайдаланып, малдардын ээлери менен аңгемелешүүлөрдү, жолугушууларды өткөрүү аркылуу коммуникаци						Жергиликтүү бюджеттин эсебинен	Жеке ветеринар, Айыл өкмөтү	

		ялык иштерди уюштуруу жана ветеринария темасына арналган чакан китепчелерди чыгаруу								
9	Малдардын ден соолугун коргоо пландын аткарылышына мониторинг жүргүзүлбөйт	Малдардын ден соолугун коргоо планынын аткарылышына квартал сайын мониторинг жүргүзүү, Жайыт комитетинин отурумдарында мониторингдин жыйынтыгын жыл сайын талкуулоо жана Малдардын ден соолугун коргоо планынын аткарылышын жакшыртуу боюнча тийиштүү чараларды көрүү						Жергиликтүү бюджеттин эсебинен	Жеке ветеринар, Айыл өкмөтү	

4.6 Айлана чөйрөнү коргоо боюнча чаралар

19-таблица

Экологиялык элементтер	**Тийгизген таасири**	**Айлана-чөйрөгө тийген таасирди азайтуу боюнча сунушталган чаралар**	**Иш-чараларды ишке ашыруу боюнча институционалдык жоопкерчилик**
Топурак	Топурактын деградациясы	Мал башынын деңгээлин жана мал жаюу мөөнөтүн баалоо. Жайытка мал жаюу мөөнөтүн жана санын алмаштыруу. Жайыттарды (желбеген, зыяндуу жана уулуу) отоо чөптөрдөн жана тикенектерден тазалоо. Чөп катмары толук бузулганда жайыттарга чөптү кайра себүү. Фермерлердин жайкы жайыттарды пайдалануусу үчүн аларга дем жана түрткү берүү керек. Жайыт чөптөрүнө тыныгуу берүү жана үрөндөрдүн бышып жетилишин камсыздоо үчүн жайкы жайыттарга ротациялык мал жаюу системасын киргизүү шарт. Мал жайылуучу жайыттарды жыл сайын алмаштыруу мүмкүндүгү	Айыл өкмөтү, жергиликтүү жамааттар, жайыт пайдалануучулар

		каралууга тийиш. Малчылар жайыт чөптөрдүн өсүшү боюнча өзгөрүүлөргө байкоо жүргүзүп турушу зарыл.	
	Чөп катмары	Жайытка жайылуучу малдын алмашуу ырааттуулугу: жылкыларды, бодо малды, койлорду, эчкилерди жаюу. Жайыттарды эс алдыруу: жайыттарга 4-6 жолу пайдаланылгандан кийин эс алуу берилет. Жайыттарды эс алдыруу жайыттардын сапатын жакшыртууда эң негизги ролду ойнойт. Үрөн себүү аркылуу айрым жайыт жерлериндеги чөптүн түрүнүн курамын жакшыртууга болот. Жайыттын деградациясы төмөнкү чектен өтүп кеткен өзгөчө жагдайларда чөптү кайра себүү жана минералдык жер семирткичтерди колдонуу максатка ылайык болуп эсептелет. Жайыттарга минералдык жер семирткичтерди себүү: минералдык	Айыл өкмөтү, жергиликтүү жамааттар, Кыргыз мал чарба жана жайыт илим-изилдөө институту, Өсүмдүктөрдү химиялаштыруу, коргоо жана карантин департаменти.

		жер семирткичтерди колдонуу (азот, фосфор, калий, комплестүү). Жайыттарды малалоо. Жайыттарга кошумча чөп себүү:	
Инфраструктураны (мал айдап өтө турган жол, көпүрөлөр, жолдор, суу ичүүчү жайлар ж.б.) калыбына келтирүү учурундагы атмосфералык аба	Автоунаалар, курулуш техникасы, ширетүү иштери, сырдоо иштери, цементти, шагылды, ташты түшүрүү.	Чаңды болтурбоо үчүн суу себүү жана курулуш аянтчаларын далдалоо жана тосуу сыяктуу чаңды басуу чаралары жана тийиштүү турмуш-тиричилик иш-чаралары. Маскаларды, перчаткаларды жана атайын кийимдерди колдонуу. Чаңга сезгич рецепторлорго тийген таасирди эң төмөнкү чекке чейин азайтуу үчүн транспорт каражаттарынын кыймылын чектөө жана ылайыктуу транспорттук каттамды тандоо. Төгүлмө материалдарды ташуучу автоунааны чечилме тент менен жабдуу. Курулуш аянтчаларына герметикалык каптарга салынган цементти гана алып келүү. Чаң басуу жана булганууну эң төмөнкү чекке чейин азайтуу үчүн	Подрядчик айлана-чөйрөгө тийген тассирди азайтуу чаралардын аткарылышына жооп берет. Иш чаралардын аткарылышына мониторинг жана контролду Айыл өкмөтү, жергиликтүү жамааттар, АРИС жүргүзөт.

		жанаша аймактагы тазалыкты коргоо, курулуш таштандыларынын түшүп калышын болтурбоо талап кылынат.	
Жер үстүндөгү жана жер астындагы суулар	Агып кетүүлөр аныкталган учурда сууну кайра иштетүү продуктулары (тунмалар) менен топурактын жана суунун булганышы; техниканы колдонууга байланыштуу суунун мунай заттары менен булганышы	Атайы бөлүнгөн участокту гана пайдалануу. Курулуш учурунда колдонулуучу тийиштүү базалык курулуш нормалары жана стандарттары. Техниканын майынын агып кетпегендигин күн сайын текшерүү; курулуш участогунда унааны жууга тыюу салуу.	Подрядчик айлана-чөйрөгө тийген тассирди азайтуу чаралардын аткарылышына жооп берет. Иш чаралардын аткарылышына монитори нг жана контролду Айыл өкмөтү, жергиликтүү жамааттар, АРИС жүргүзөт
Жаныбарлар жана өсүмдүктөр дүйнөсү	Пландалган курулуш аймагындагы Кызыл китепке киргизилген өсүмдүктөр жана жаныбарлар	Кызыл китепке киргизилген өсүмдүктөрдүн түрүн жана малдардын миграция жолдорун изилдөө Курулуш аянтчасын жайгаштыруунун альтернативдүү варианттары	Подрядчик айлана-чөйрөгө тийген тассирди азайтуу чаралардын аткарылышына жооп берет. Иш-чаралардын аткарылышына Консультант мониторинг жана байкоо жүргүзөт. Жайыт комитети, жергиликтүү жамааттар, АРИС
Шамал жана суу эрозиясы		Суунун кармалышын камсыз кылуучу уюштуруу системасын жана агротехникалык иш-чараларды иштеп чыгуу, - жер кыртышын жумшарткыч же оюлган корпустары бар шаймандар менен жерди айдоо,	Подрядчик айлана-чөйрөгө тийген тассирди азайтуу чаралардын аткарылышына жооп берет. Иш чаралардын аткарылышына монитори нг жана контролду Айыл өкмөтү, жергиликтүү жамааттар, АРИС жүргүзөт.

		- тилкелерде туташтыргычтарды жана толгомдорду пайда кылуу жолу менен жерди айдоо, - чуңкурларды жана үзүлмө тилкелерди пайда кылуу, - чуңкурларды жасоо, - кар токтотуу, - кар эрүүнү жөнгө салуу. Суу эрозиясы менен күрөшүүнүн агротехникалык жолдоруна жерди туур айдоо технологиясы кирет. Тагыраак айтканда, жерди терең айдоо эриген кардын сууларынын натыйжалуу кармалгандыгына байланыштуу топурактын сууну сиңирүүсүн жогорулатат. - топуракты жумшарткыч менен жабдылган соконун чымды аңтаргыч бөлүгү менен жерди терең айдоо – контурдук айдоо. 4° чейинки тоонун тик боорлорун куралма (тепкичтүү) жол менен айдоо. - үзүлмө тилкелерди жасоо.	
Курулуш таштандылары	Жакын аймактын, топурактын жана суу ресурстарынын булгануусу	Мүмкүн богон учурда таштандылардын бардык түрүн сорттоо, кайра пайдалануу жана иштетүү.	Подрядчик айлана-чөйрөгө тийген тассирди азайтуу чаралардын аткарылышына жооп берет. Иш чаралардын аткарылышына монитори

		Кайра пайдаланылбай жана иштетилбей турган таштандыларды жок кылуу; жергиликтүү компаниялар менен биргеликте таштандыларды өзүнчө таштандылар үйүлгөн жерлерге чыгаруу жана жок кылуу; таштандыларды ачык жерде өрттөөгө тыюу салуу. Курулуш жана демонтаж иштерин жүргүзүүдөн келип чыккан минералдык таштандылар жалпы жана органикалык таштандылардан бөлүнүүгө тийиш, суюк жана химиялык таштандылар сорттолуп, атайын контейнерлерде сакталууга тийиш. Таштандыларды чыгаруу жана утилдештирүү документтери тийиштүү түрдө жүргүзүлүүгө тийиш, анкени алар курулуш аянттарындагы таштандынын талаптагыдай жок кылынгандыгынын далили катары эсептелет. Турмуш-тиричилик таштандылары	нг жана контролду Айыл өкмөтү, жергиликтүү жамааттар, АРИС жүргүзөт.

		маселесине келгенде, жергиликтүү СЭС кызматтары таштандыны чогултуу жана утурумдук утилдештирүү үчүн таштанды чогултуучу резервуарларды уюштурууга тийиш.	
		Социалдык чөйрө	
Жумушчулардын жана тургундардын коопсуздугу	Курулуш иштериндеги өндүрүш жаракаттары	Курулуш иштерин жана экологиялык коопсуздукту контролдоочу жергиликтүү инспекциялар; жергиликтүү калкка жүргүзүлө турган курулуш иштери жөнүндө тийиштүү түрдө маалымат берилиши керек. Өндүрүш процесстеринин адамдарга жана айлана-чөйрөгө тийгизген терс таасирин азайтуу максатында бардык курулуш иштери коопсуздук жана тартипти коргоо методдорун колдонуу менен жүргүзүлүшү шарт. Жеке коргонуу каражаттары коопсуздук стандарттарына (коргоочу атайын баш кийимдерди, маскаларды, зарыл учурда, курларды жана бут кийимдерди сөзсүз түрдө пайдалануу) жооп бериши талап кылынат.	Подряддык уюм

4.7 Инвестициялар жана иш чаралар

Айыл өкмөттүн негизги пландалып жаткан иш аракети төмөндөгү багыттар боюнча:

- Мал жаюу системасын жакшыртуу
- Жайыттардын абалын жакшыртуу
- Жайыт инфраструктураларын өркүндөтүү жана реконструкциялоо
- Мал чарбасын өнүктүрүү
- Малдардын ден-соолугун жакшыртуу
- Климаттын өзгөрүүсүнө ыңгайлашуу
- Гендер басым жасоо менен кирше алып келүүчү иш аракеттер
- Билим даражасын жогорулатуу

20-таблица

№	Иш-чаралар	Каржы булактары, сом			Жалпы сумма, сом
		Башкалар/ долбоорлор	Башкалар (демөөрчүлөр)	Жергиликтүү бюджет	
20___-жыл					
1	Жайыттардын абалына мониторинг жана баалоо жүргүзүү				
2	“_______” участогундагы узундугу 3 км жолду калыбына келтирүү				
3	Айыл чарба малдарын уруктандыруу үчүн көчмө пункттарды уюштуруу				
Бардыгы					
20__-жыл					
1	Жайыттардын абалына мониторинг жана баалоо жүргүзүү				
2	__________участкасынын жайыттарын жакшыртуу максатында демонстрациялык участкаларды уюштуруу жана орнотуу				
3	Жана башка....				
4					
5					
Бардыгы					
20___ -жыл					

1					
2					
3					
4					
5					
Бардыгы					
		20__ -жыл			
1					
2					
3					
Бардыгы					
		20__ -жыл			
1					
2					
3					
Бардыгы					
Жалпы					

Эскертүү: Жогорудагы багыттар боюнча 17-таблицага иш-чаралар ар бир айыл аймактын муктаждыктарына жараша иштелип чыгат.

4.8 Жайыттарды башкаруу жана пайдалануу боюнча пландын (мындан ары-ЖБПП) аткарылышына мониторинг жана баалоо жүргүзүү боюнча иш-чаралар

21-таблица

№	**Иш-чаралар**	**Методдор**	**Мөөнөтү**	**Жооптуу адамдар**	**Аткаруу далилдери**	**Индикаторлор**
	Даярдоо этабы					
1	ЖБПП иштеп чыгууга, анын ичинде жайыттардын абалын жооптуу адамдарды аныктоо. Малдын анык санын эсептөө боюнча комиссияны түзүү (ар бир үйдө жана мал короолордо	Талкуулар/су-нуштар	1 күн	Айыл өкмөтү	Протокол, жооптуу адамдардын тизмеси	ЖБППны иштеп чыгуу жана жайыттардын абалын баалоо үчүн жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жооптуу адамдары аныкталды жана

	сурамжылоо жүргүзүү).					комиссия түзүлдү.
2	Расмий статистикалык маалыматты жыйноо	Документтерди карап чыгуу	1 жума.	Айыл өкмөтү	А/А статистика бөлүмүнөн алынган статистикалык маалыматтар жөнүндө справка.	Статистикалык маалыматтар
3	Жооптуу адамдарды окутуу, консультация берүү	Тренинг, консультация берүү, коштоо	2-3 күн	Айыл өкмөтү	Отчет	1-3 тренинг/консультациялар
4	Мониторинг жүргүзүлө турган участокторду аныктоо	Документтерди, карталарды, ж.б. кароо	0,5 күн	Айыл өкмөтү	Отчет	Участоктордун саны
5	Жайыттардын абалына баа берүү	Талаа жумуштары	3-7 күн	Айыл өкмөтү	Отчет	Бардык керектүү маалыматтар жыйналды
6	Жыйналган маалыматты киргизүү жана иштеп чыгуу, жайыттардын абалы боюнча маалыматтарды талдоо	Кабинеттик жумуш	2-3 күн	Айыл өкмөтү	Маалымат базасы (Excel электрондук таблицасы)	Маалымат базасы (Excel электрондук таблицасы), түшүмдүүлүк, жайыт участокторунун абалы жөнүндө маалымат
	Иштеп чыгуу стадиясы					
7	5 жылдык ЖБППнын аналитикалык/стратегиялык бөлүктөрүн төмөнкү бөлүктөрдү кошуу менен иштеп чыгуу: • Жалпы маалыматтар. • Жайыт ресурста	Кабинеттик жумуш	1-3 жума	Айыл өкмөтү	5 жылдык ЖБППнын болушу	Негизги бөлүктөр камтылган 5 жылдык ЖБППнын болушу

	ры, инфратүзүмдөр жана алардын абалы. Малдардын саны, алардын жайытка жана даярдалуучу тоюттарга болгон муктаждыктары. 5 жылга карата жайыттарды башкаруу жана пайдалануу, аларды жакшыртуу жана реабилитациялоо боюнча жамааттын орто мөөнөттүү планы.					
	Жайыттарды пайдалануунунар жылдык планы (мындан ары- ЖПЖП)					
8	ЖПЖПны төмөнкү бөлүктөрдү кошуу менен иштеп чыгуу: Айыл өкмөтүнүн иш аракетте	Кабинеттик жумуш	1-3 жума	Айыл өкмөтү	Жылдык ЖБППнын болушу	Негизги бөлүктөр камтылган жылдык ЖБППнын болушу

		ринин графиги. • Жайыттарды пайдалануу • сезону. • Жайыттардын абалына мониторинг жана баалоо жүргүзүү планы. • ___-жылга карата шарттуу мал башынын иш жүзүндөгү саны. • Жайыт пайдалануунун учурдагы жана пландаштырылган системасы. • Жайыттарды, инфраструктурасын жана мал чарбасын өнүктүрүүнүн жана жакшыртуунун планы. • Малдын ден соолугун коргоо					

	тобунун иш-планы. - ____-жылга карата бюджет. - Жайыттарды мал жаюу жана башка максаттарда пайдалангандык үчүн жыйым. - Жайыттарды пайдалануу режими жана бузуулар үчүн жоопкерчилик.					
	Макулдашуу стадиясы					
9	Жергиликтүү коомдоштуктун жыйынында (чогулушунда) ЖБППнын алдын ала вариантын талкуулоо жана макулдашуу.	Жыйын, сунуштар, комментарий-лер	0,5 күн	Айыл өкмөтү, Жергиликтүү коомдоштук	Протокол. Комментарийлер жана сунуштар көрсөтүлгөн документ	Талкуулардын протоколу. Документ макулдашылган. Бардык сунуштар эске алынды.
10	ЖБППны ыйгарым укуктуу мамлекеттик органга райондук агрардык өнүктүрүү башкармалыгы (мындан ары-РАӨБ) кем жерин иштеп чыгуу менен	-	2 күн	Айыл өкмөтү, РАӨБ	Протокол. Комментарийлер жана сунуштар эске алынган документ	Талкуулардын протоколу. Документ макулдашылган. Бардык сунуштар эске алынды.

	макулдашууга жөнөтүү					
	Бекитүү стадиясы					
11	ЖБППнын финалдык долбоорун жергиликтүү кеңештин сессиясына бекитүүгө жөнөтүү. ЖБППны презентациялоо жана финалдык вариантын жактоо жана бекитүү	-	-	Айыл өкмөтү	Жергиликтүү кеңештин органы кароого кабыл алгандыгы жөнүндө кириш номерлүү кат. Протокол	Жергиликтүү кеңештин сессиясынын отуруму, Бекитилген жана мөөр басылган ЖБПП.
	Ишке ашыруу стадиясы (ЖБППны ишке ашыруу боюнча иш-чаралардын тизмеги)					
12	Жергиликтүү коомдоштуктун жылдык жыйыны (чогулушу)	Чогулуш	1 күн	Айыл өкмөт	Протокол	Чогулуш
13	Жайыт пайдалануучулар менен келишимдерди түзүү, жайыт билеттерин берүү, төлөмдөрдү жыйноо	-	Мал жаюуга чейин	Айыл өкмөтү, бухгалтер	Келишимдер, квитанциялар	Келишимдердин/би-леттердин, квитанциялардын саны
14	Ветеринардык-профилактикалык иштердин аткарылышын контролдоо	Справканын болушун текшерүү	регулярно	үзгүлтүксүз	ЖДСП, ЖВ	Отчеттор
15	Мониторингдик топту түзүү, мониторинг боюнча иш-сапарлары чакан долбоорлорду жүзөгө ашыруу боюнча базалык көрсөткүчтөрдү жыйноо	Байкоо жүргүзүү, сурамжылоо, интервью	1 жолу, чакан долбоор башталганга чейин	ЧДТ	Отчет	Ишке ашыруунун жүрүшү тууралуу отчет

16	Чакан долбоорлорду жүзөгө ашыруу боюнча орто мөөнөттүү көрсөткүчтөрдү чогултуу үчүн мониторинг боюнча иш-сапарлары	Байкоо жүргүзүү, сурамжылоо, интервью	1 жолу, чакан долбоор боюнча иштин ортосунда	ЧДТ	Отчет	Иштин жүрүшү боюнча отчет
17	Чакан долбоорлорду жүзөгө ашыруу боюнча жыйынтыктоочу көрсөткүчтөрдү чогултуу үчүн мониторинг боюнча иш-сапарлары	Байкоо жүргүзүү, сурамжылоо, интервью	1 жолу, чакан долбоор боюнча иштин аягында	ЧДТ	Отчет, АКТ	Отчет жана эгерде курулуш долбоору болсо, подрядчиктин өткөрүү акты
18	Чыр-чатактарды чечүү жана жоюу боюнча иш-аракеттер	Сүйлөшүүлөр, жолугушуулар	үзгүлтүксүз	Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары	Тартип бузуулардын саны	Ички эрежелер тууралуу маалымат берүү боюнча чогулуштардын жана консультациялардын саны; Тартип бузуулардын саны
19	Жергиликтүү коомдоштуктун мүчөлөрүнө мониторинг жана баалоонун жыйынтыктары тууралуу маалымат берүү.	Чогулуш	Жылына бир жолу	Айыл өкмөтү	Протокол	Чогулуш
20	Зарыл учурда иш планына мониторинг жана баалоонун жүрүшүндө алынган жыйынтыктарды эске алуу менен	Кабинеттик жумуш	Жылына бир жолу	Айыл өкмөтү	ЖБПЖП	Өзгөртүүлөрдүн, толуктоорлордун саны

	өзгөртүүлөрдү киргизүү					

5. ТИРКЕМЕЛЕР

№	Тиркемелердин аталышы			Документ	Эскертүү
1	Айыл өкмөтү менен Токой чарбасынын ортосундагы “Токой фондундагы жайыттарды убактылуу пайдалануу тууралуу” келишими				
2	Жайыт ресурстарынын жалпы мүнөздөмөсү				
3	Жайыттардын абалына жүргүзүлгөн баалоонун жыйынтыктары				
4	Жайыттардын түшүмдүүлүгү, сыйымдуулугу жана алардын абалы.				
5	Жайыттардын инфраструктурасы жана алардын абалы				
6	Жайыттардын абалына мониторинг жана баалоо жүргүзүүнүн планы				
7	Кыргыз Республикасында “кайчылаш сызыктар” методу менен жайыттардын абалын баалоо боюнча жетекчилик.				
8	Типтүү келишим. *(2013-жылдын 13-сентябрындагы N 515 КР Өкмөтүнүн токтому менен бекитилген)*				
9	Excel программасында иштелип чыккан бардык таблицалар				Маанилүү! Ушул таблицаларды өзүнчө көчүрүп алуу керек.

«Биримдик» МИнын жетекчиси: **А. Асланов**